

تفاوت دیدگاه ملاصدرا و عرفا در مقوله وجود

مدرس حوزه علمیه گفت: عرفا به سه وجود شامل وجود لابشرط، وجود به شرط لا، وجود به شرط شیء، قائل هستند اما صدرا اینگونه نیست بلکه ذات در نظر وی دقیقاً مقام احدیت در نزد عرفا یعنی یک مفهوم لابشرط است.

مدرس حوزه علمیه گفت: عرفا به سه وجود شامل وجود لابشرط، وجود به شرط لا، وجود به شرط شیء، قائل هستند اما صدرا اینگونه نیست بلکه ذات در نظر وی دقیقاً مقام احدیت در نزد عرفا یعنی یک مفهوم لابشرط است.

نشست «بررسی اشکالات عینیت ذات و صفات»

به گزارش خبرنگار ایگنا، نشست «بررسی اشکالات عینیت ذات و صفات» امروز سه شنبه ۲ خردادماه از سوی دانشگاه معارف اسلامی برگزار شد.

حجت الاسلام والمسلمین علی تقی خاکی، مدرس حوزه، در سخنانی در این نشست گفت: اصل اشکال به بحث عینیت ذات و صفات این است که مبنای متعددی را برای یک ذات واحد اطلاق می‌کنیم چراکه خدای متعال، یک خدای واحد است و هر مفهومی هم که اطلاق می‌شود باید واقعیتی در بیرون باشد که این واقعیت بر آن صدق کند لذا تکثر مفاهیم لزوماً و عقلاً به تکثر در وجود نمی‌انجامد چون مفاهیم متکثر منجر به تکثر در صفات و عینیت نمی‌شود و تکثری در واقعیت رخ نخواهد داد. توجه آیات و روایات به مقوله ذات و صفات

وی افزود: اساساً مهمترین اشکال همین است که همه اینها خلط مفهومی دارند وگرنه فخر رازی چهار اشکال دیگر دارد که بنده به آن اشاره نکرده‌ام. اگر به فخر رازی ارجاع داده ایم معنایش این نیست که فقط وی چنین دیدگاهی دارد بلکه وی را به عنوان نماینده اشاعره که ایرادات زیادی به این بحث داشته‌اند مورد توجه قرار داده ایم چون طیف اشاعره مخالف این بحث هستند.

خاکی بیان کرد: بنده در بخشی از رساله ام و در حدود صد صفحه آنچه از آیات و روایات درباره عینیت ذات و صفات و نقد آن وجود دارد را مورد توجه قرار داده‌ام اما اقتضای بحث امروز این نیست که به آیات و روایات مرتبط با این بحث بپردازم بلکه صرفاً حدود و ثغور اشکالات مورد توجه بنده بوده است. درباره معنای عینیت باید گفت از نظر ملاصدرا اگر بدون حیثیت تقییدیه از ذات، صفات انتزاع شود معنای عینیت است. عینیت در اندیشه ملاصدرا

وی یادآور شد: قطعاً عینیت در نظر ملاصدرا و دیگر افراد متفاوت است اما این در مبنای اشکال فرقی نمی‌کند چون حتی ابن سینا هم به تمایز ذات و صفات قائل است. هرچند ما بحث را صدرا را مطرح کرده ایم اما صدرا یا سینوی بودن ما در مبنای اشکال فرقی نمی‌کند. ما دقیقاً بر اساس تشکیک وجود، این مباحث را مطرح کرده ایم چون تفاوتی بین نظر صدرا و سایر فلاسفه و عرفا وجود دارد.

مدرس حوزه علمیه تصریح کرد: عرفا به سه وجود شامل وجود لابشرط، وجود به شرط لا، وجود به شرط شیء، قائل هستند اما صدرا اینگونه نیست بلکه ذات در نظر وی دقیقاً مقام احدیت در نزد عرفا یعنی یک مفهوم لابشرط است یعنی به هیچ وجه قائل به وحدت وجود نیست بلکه فضای صحبت وی تشکیکی است. چون یک وجود به شرط لا، داریم که به شرط عدم هرگونه تعین است. درباره معنای اعتبارات باید گفت که اعتبارات به معنای ظرف تحقق آنها در ذهن و عقل ماست یعنی ما صفات را از ذات جدا نمی‌کنیم بلکه تعین را از مقام ذات جدا می‌کنیم. لزوم توجه به ماموریت‌های دانشگاه معارف اسلامی

همچنین حجت الاسلام والمسلمین محمد سربخشی، عضو هیئت علمی مؤسسه امام خمینی(ره) به عنوان ناقد در این نشست گفت: معتقدم هیچ حرف جدیدی در این نشست وجود نداشت لذا اساساً چرا باید وقت و پول برای این کار صرف شود. نکته دیگر اینکه این موضوع چه ربطی به ماموریت دانشگاه معارف و حرف‌های ملاصدرا در زمینه عرفان نظری دارد؟ از سوی دیگر اگر ثابت شود مقام ذات، مقام به شرط لا است یا غیر از آن چه فایده‌ای برای دانشجویان دارد؟ به نظرم انتخاب این موضوع اساساً نادرست بوده است و ارائه هم گزارشی صرف بود از آنچه دیگران در چند قرن قبل گفته‌اند و درباره آنچه امروزه در رابطه با این موضوع بیان شده هیچ نکته‌ای بیان نشد.

وی افزود: لذا معقدم این کار وقت تلف کردن بود و امیدوارم دیگر چنین نشست های بی فایده ای در این دانشگاه برگزار نشود. چون شما مسئولیت های بزرگتر و دغدغه های مهمتری دارید لذا خواهش من این است که به آن مسائل اعتقادی، سیاسی و علمی بپردازید. البته قطعاً می دانم صحبت هایم جسارت آمیز بود اما صراحت بنده و احساس وظیفه ایم باعث شد چنین نکاتی را بیان کنم.

دشواری بحث عینیت ذات و صفات

غلامحسین گرامی، عضو هیئت علمی دانشگاه معارف اسلامی دیگر ناقد این نشست بود که بیان کرد: بحث عینیت ذات و صفات، از مباحث دشواری است که از قدیم الایام و حتی از زمان ائمه (ع) مطرح بوده و اینگونه نیست که بگوییم از زمان متکلمان و عرفا شروع شده است چراکه روایات متعددی در این زمینه وجود دارد و نشان می دهد بحثی قدیمی است. اگر بخشی از مسئولیت دانشگاه معارف را پاسخ به مسائل اعتقادی بگذاریم لذا چاره ای نداریم غیر از اینکه به چنین مباحثی هم بپردازیم بنابراین اینکه بگوئیم بیراه است درست نیست اما اولویت بندی، بحث دیگری است چون مباحث روز الهیاتی را هم باید دنبال کنیم چراکه شبهاتی رایج تر وجود دارد اما در مجموع بی ارتباط با ماموریت های دانشگاه نیست.

وی ادامه داد: اصل زحمت آقای خاکی قابل تقدیر است چون گاهی ورود به این مباحث سنگین دشواری های خودش را دارد و هرکسی جرئت چنین کاری را ندارد اما بنده لازم است به چند نکته اشاره کنم. اگر قرار بود این مطلب به عنوان یک کرسی ارائه شود قاعدتاً متنی که برای کرسی ارائه می شود شبیه یک مقاله است که نیازمند مقدمه، تبیین مسئله و در پایان نیازمند نتیجه گیری، جمع بندی و منابع و مأخذ است اما در این زمینه زحمتی کشیده نشده بلکه کپی از پایان نامه ایشان است. لذا برای کرسی های بعدی که در خدمت ایشان خواهیم بود به این نکات توجه داشته باشند.

گرامی بیان کرد: نکته بعدی اینکه چهار اشکال در دوازده صفحه مطرح کرده اید اما ده صفحه، اشکال اول و سه اشکال در دو صفحه آخر بیان شده است لذا اینگونه حق مطلب ادا نمی شود بلکه بهتر بود توضیحات متوازن تری ارائه شود. نکته بعدی درباره شماره عناوین مقاله است که نظم و ترتیب درستی ندارد و به هم ریخته است. اتفاقی که در مقاله رخ داده بررسی اشکالات فخر رازی در عینیت ذات و صفات و پاسخ ملاصدرا به آن است بنابراین باید بحث ارائه شده مفصل تر باشد چون عنوان نسبت به محتوا، اعم است.

جدایی مقام ذات و صفات در اندیشه عرفا

وی گفت: به نظر می رسد در ابتدای بحث باید حتماً به خوبی معنای عینیت بیان شود و بگوییم چه تعبیری از آن داریم چون درباره عینیت نظریات مختلفی وجود دارد و مثلاً در الهیات سلبی هم از جهتی به سمت عینیت می رویم یا عینیتی که ابن سینا بیان می کند با عینیت ملاصدرا در مباحث مفهومی کاملاً متفاوت است. از سوی دیگر باید بگوییم که در زمینه عینیت ملاک ما چیست اما هیچ بحثی در این زمینه در مقاله صورت نگرفته است. نکته دیگر این است که قاعدتاً باید تحلیلی هم بر این نظریات داشته باشیم نه اینکه صرفاً مطالبی که آنها مورد اشاره قرار داده اند را بیان کنیم. البته مباحث ملاصدرا یکدست نیست بلکه خود وی می گوید که این مباحث را در سطوح مختلفی بیان کرده است و از جمله گاهی بر اساس تشکیک وجود و گاهی بر اساس وحدت وجود بیان شده است. لذا باید این موارد را از هم تفکیک کنیم. همچنین مفهوم اعتباری در اندیشه ملاصدرا معانی مختلفی دارد که باید به آنها اشاره شود.

عضو هیئت علمی دانشگاه معارف اسلامی تصریح کرد: اشکال دیگر مقاله این است که بیش از حد به سمت عرفان و وحدت وجودی ملاصدرا گرایش پیدا کرده است تا سایر مباحث وی. اما باید به خوبی بیان کنیم آیا این مباحث عرفانی ملاصدرا قابل دفاع است یا خیر؟ بحثی که عرفا انجام داده و مقام ذات و عینیت را تفکیک می کنند باید به میزان بیشتری مورد بررسی قرار گیرد و مشخص شود تا چه اندازه از نظر عقلی قابل قبول است. آیا وقتی مقام ذات و صفات را جدا کردیم به سمت عینیت می رویم یا ذهنیت؟ بسیاری از محققان ما در مقالات مختلف، این را مورد بحث قرار داده اند که تفکیک مقام ذات از عینیت به نفعی صفات می انجامد اما آیا می توان این را قبول کرد؟ اینها تناقضاتی هستند که باید حل و فصل شوند.